

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VIII. Dizi - Sayı: 29

**KONUR ALP GAZİ
VE DÜZCE TARİHİ SEMPOZYUMU**

Bildiriler

Yayına Hazırlayanlar
Ali ERTUĞRUL – Fırat YAŞA

23-24 Kasım 2018, Düzce

ANKARA, 2020

DÜZCE YÖRESİNDE OSMANLI DÖNEMİ MEZAR TAŞLARI

NURULLAH TURAN*

*“Hiçbir şiir bir mezar taşı kadar milli olamaz.
Çünkü onda el emeği, göz nuru, sanat vardır. Ve onlar bize bizi anlatır.”*

Yahya Kemal Beyatlı¹

İnsanoğlu, toprağa verdiği ölüsüyle bağıını koparmak istememiş ve dolayısıyla tarih boyunca birçok toplum ölülerini gömmek için kendilerine has, kendi kültürlerini, adetlerini, geleneklerini, geçmişini, dinini, sanatını yansıtan, anımsatan mezarlar yapmışlardır. Ölülerini bir küp içine koyup yanına en sevdiği eşyalarını koyanlar olduğu gibi, onları yakıp, küllerini Ganj Nehri'ne atanlar da olmuştur. Ya da eski Türklerde olduğu gibi ölülerini kurganlara koyup başına bir balbal koyanlar olduğu gibi, ölülerinin vücudunun bozulmasını engellemek için onları mumyalayıp gömenler de olmuştur. Ölüünün yaşarkenki maddi ve manevi konumu, onun gömülme şekline de etki etmiştir. Dolayısıyla Eski Türklerde olsun, Eski Mısır'da olsun ya da Roma'da veyahut eski Türk-İslam toplumlarında olsun, toplumun ileri gelenleri vefat ettiğinde bunlar için Piramit, anıtmezar (Taç Mahal) veya lahit gibi devasa mezarlar yapılmıştır.

Osmanlı toplumu da şüphesiz ölülerine kıymet vermiş ve kendi zevklerine göre onlar için mezarlar dizayn etmiş ve ortaya sanat harikası eserler çıkmıştır. Bir İslam devleti olan Osmanlı, İslam'ın koyduğu heykel

* Araştırma Görevlisi, Düzce Üniversitesi, Tarih Bölümü, nurullahturan@duzce.edu.tr

¹ Nidayi Sevim, “Osmanlı Mezar Taşlarında Başlıklar, Semboller, Şekiller ve Motifler”, *Düşünce Şehir Dosya*, Kayseri, s. 102.

yasağını² da göz önünde bulundurarak bu alan da neredeyse bütün maharetini mezar taşlarına yansıtmıştır.

Mezar taşları genellikle tarihî, edebî, folklorik ve sanat değeri açısından incelenmektedir. Bu çalışmamızda Osmanlı dönemi mezar taşlarını şekilsel³ ve tarihsel olarak anlatıp, Düzce'de Osmanlı döneminden kalma mezar taşlarından örnekler vererek konuyu işlemeye çalıştık.

Araştırmalarımız neticesinde Osmanlı mezar taşlarının en kalabalık grubunun Akçakoca'da yer aldığını gördük. Akçakoca'dan sonra Düzce Merkez ve Konuralp'te de hatırı sayılır Osmanlı mezar taşına rastladık. Bu bölgeler dışında Ağa Köy, Karaköy, Kabalak Köyü, Yörükler Köyü, Çayağzı Köyü, Kaynaşlı, Gölyaka, Bahçe Köyü, Darıca Köyü, Menağzı Köyü ve Ozanlar Köyü gibi yerleşimlerde de bir kısım Osmanlı mezar taşı günümüze gelebilmiştir. Bunları ilerleyen dönemlerde makaleler serisi veya bir kitapçık olarak yayınlamayı düşünüyoruz. İleride yapacağımız bu çalışmaya giriş mahiyetinde bu çalışmada ise Konuralp Merkez, Konuralp Müzesi ve Düzce Kent Mezarlığı'ndaki⁴ Osmanlı mezar taşlarını araştırıp, inceleyip değerlendirdik.

Osmanlı toplumundaki fertler, genellikle ölüsünü gömdükten sonra mezarda bulunan mevtayı tanıtan mezar taşları yaptırmıştır. Sin taşı, hece taşı veya kabir taşı gibi ibarelerle de anılan bu taşlar biri ayak kısmında diğeri de baş kısmında olmak üzere iki adettir. Taşların yapım malzemesi genelde mermer olurken üzerine de Türk-İslam hat sanatlarının en nadide yazı örnekleri nakşedilmiştir. Elbette ki bu taşların niteliği ve üzerindeki yazıların hattı ile satır sayısı ölen kişinin varlık durumu ve cinsiyeti ile

² Kur'an'da açık ve kesin bir hüküm bulunmama ile beraber İslamiyet'te süslü ve dikkat çekici mezarlar yapılması hoş karşılanmamıştır. Takınılan bu tavır, Ebu Müslim'in hadis kitabında naklettiği bir hadisten ileri gelmektedir. Hadise göre, Hz. Peygamber, kabrin kireçle yapılmasını, kabir üzerine oturulmasını ve kabir üzerine bina ve kubbe yapılmasını nehyetmiştir. Bkz: Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezartaşları*, Güven Matbaası, Ankara 1972, s. 1.

³ Osmanlı dönemi mezar taşları dönemin yaşantısı hakkında pek çok bilgi verirken, taşların hazırlanması da büyük bir sanat ürünüdür. Bu çalışmada olayın sanatsal yönünü bu işin erbabına bırakıp tarih disiplini çerçevesinde hareket etmeye çalıştık.

⁴ Burada bulunan mezar taşları daha önce Krem Park alışveriş merkezinin bulunduğu yerdedi. Bölgede gerçekleşen yapılaşmayla birlikte mezar taşları Düzce Kent Mezarlığı'na taşınıp geliş güzel dikilmiştir.

paralellik arz etmiştir.⁵ Bunu, ileride vereceğimiz mezar taşı görüntülerinde de görmek mümkün olacaktır. Öte yandan, Mezar taşının boyutu, kesimi, başlığı, oymaları, motifleri, üzerinde yer alan işaretlerin hepsi ayrı ayrı bir mana ifade etmektedir.

Osmanlı mezar taşlarında, kadirge dümeni, lenger şekli, yelken direği gibi öğelere bakarak o mezarın denizciye ait olduğu, çiçek ve hotoz başlık bir mezarın bir kadına ait olduğu anlaşılabilir. Aynı şekilde mezarda yatan kişi bir asker ise bu mezarın başında başlığı, bir alim ise sarığı, devlet adamıysa mevkiine göre kavuk motifi bulunur. Fakat eğer bir cellat ise bu öğelerden hiçbiri bulunmaz. Dolayısıyla Osmanlı döneminden kalma bir mezar taşına bakıldığında yazıyı okumadan bile burada yatan kişi hakkında birçok bilgi söylenebilir.

Osmanlıda mezar taşları görünüm olarak genelde iki şekildedir. Kadın mezar taşları ve erkek mezar taşları. Kadın mezar taşlarında genelde başlık yoktur. Ancak bazen istisnai olarak bazı başlıklar görebiliriz. Buna en yaygın örnek olarak Hotoz'lu mezar taşları verilebilir. Osmanlı kadınının günlük yaşamlarında süs için saçlarının üstüne takmış olduğu "hotoz" lu başlıklar bazen öldükten sonra onların mezar taşlarının başlığı da yapılmıştır. Dolayısıyla böyle bir mezar taşı gördüğümüzde de hemen o mezarın bir kadın mezarı olduğunu anlayabiliriz.⁶ Düzce sınırları içinde, hotoz başlıklı kadın mezar taşı örneklerine daha çok Akçakoca'da rastladık. Ancak konumuz Düzce ve Konur Alp'le sınırlı olduğundan bunun ayrıntısına giremeyeceğiz.

Bunun yanında hotoz dışında, gerçekten de tam bir istisna olan bir başlıklı kadın mezar taşına Konuralp Müzesi'nde rastlamaktayız (Bkz: 3 Nolu Mezar Taşı). Bu mezar taşında bir diğer ilgi çekici özellik de genelde erkek mezar taşlarında görmeye alışık olduğumuz "hoca" lakabının bu mezarda yatan kadın için de kullanılmış olmasıdır.

Bu istisnaları bir kenara bırakacak olursak, kadın mezar taşlarında başlıklar yerine genellikle, envai çeşit çiçek ve desenler kullanılmıştır. Şayet kadın, evlenmeden öldü ise günümüzde nasıl tabutunun üzerine duvak

⁵ Düzce bölgesindeki mezar taşlarında kullanılan yazı dili büyük çoğunlukla Osmanlıcadır. Sadece Akçakoca'da rastladığımız bir mezar taşındaki yazılar Farsçadır.

⁶ *Edirne Müzesi Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarından Örnekler*, Yay. Haz. Ratıp Kazancıgil vd., Trakya Kalkınma Ajansı, Edirne, 2012, s. 1

konuyorsa o gün de merhume mezarları duvaklı bir şekilde işlenmiş ve ayak uçlarına kırılmış oyma bir gonca figürü yerleştirilmiştir. Bazı mezar taşlarında “yıldız” şeklinde arma bulunmakta fakat zerâfeti anlatan çiçek ve süslemeler ise daima kadın mezar taşlarında yerini almıştır.

Osmanlı dönemi mezar taşlarına baktığımızda Osmanlı kültürünü ve sanatını yansıtan asıl mezar taşları ise erkeklere ait olan mezar taşlarıdır. Mezar, erkek bir kişiye ait ise mezar taşında çeşitli başlıklar bulunur. Barata, börk, dolma, fes, kalpak, kavuk, keçe, külah, sarık, serpuş, taç, takke, üsküf⁷ gibi isimlerle anılan bu başlıkların kendi aralarında da türleri olup, bu başlıklar Osmanlı dönemi mezar taşlarında ölen kişinin cinsiyetini, mesleğini ve mensup olduğu sınıf gibi birçok özelliğini yansıtır.⁸ Kadın mezar taşlarında olduğu gibi, bir erkeğe ait mezar taşına da bakıldığında, taşın üstündeki yazıya geçmeden bile o kişiye ait birçok şey söylenebilir. Osmanlı dönemi erkeklerine ait mezar taşları, özellikle II. Mahmûd dönemine kadar o kişinin toplumdaki statüsüyle paralellik arz etmiştir.

İdam edildiğini anlatan boyun kısmındaki kement, mesleklerini yansıtan tulumba, çapa, ok-yay (kemankeş olduğunu gösterir) ve okur-yazarlığına delalet eden kalem-divit gibi simgelerle ve mezar taşının şekli ve boyutuyla da (Bkz: 16 Nolu Mezar Taşı-Doktor Mezar Taşı), kişinin kimliği ile ilgili daha özel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Örneğin Düzce Kent Mezarlığında bulunan bir mezar taşına ilk bakıldığında bu taşın sağlıkçı bir kişiye ait olduğunu ilk bakışta söyleyebiliriz. Zira taşın hem boyut ve şekli hem de üzerindeki tıbbi bezemeler burada yatan mevtanın sağlıkçı olduğunu bize işaret eder (Bkz: 16 Nolu Mezar Taşı)

Bunun gibi sınırlı sayıda da olsa birkaç örneğe daha Akçakoca’da rastladık. Ancak Düzce, İstanbul, Bursa, Edirne gibi kentlerle kıyaslanamadığı için bu örnekler az kalmaktadır. Fakat buna benzer çok daha güzel ve etkileyici örnekler Osmanlı payitahtları olan Payitaht İstanbul, Bursa ve Edirne gibi kentlerde rastlamak mümkün.

Bir tekke şeyhi, müridi, bir medrese hocası veya talebesi veya bir askerî

⁷ Bu başlıklar hakkında geniş bilgi için bkz: *Edirne Müzesi Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarından Örnekler*, s. 6-14.

⁸ Yusuf Çetin, “Eski bir Osmanlı Kaza Merkezi Olan Eleşkirt Toprakkale Köyünde Osmanlı Dönemi Mezarlıkları ve Mezartaşları”, s. 38.

sınıfa ait şahsın başlığı da o kişinin mesleğini anımsatmaktadır. Örneğin Konur Alp Müzesi'nde bulunan bir mezar taşında bulunan bir işaret, bu kişinin askeri bir sınıfa ait olduğunu ele verir. Zira bu taşta bölüğünün amblemi vardır. Bkz. 5 Nolu Mezar Taşı). Bu örnekler çoğaltılabilir.

Bu yüzden, serpuşun ve diğer simgelerin mezar taşlarındaki anlamı, son derece büyüktür. Örneğin devletin en üst kademesinde bulunmuş sadrazam ve vezirlerin mezar taşlarının ucunda gösterişli kallavî kavuklar varken, yüksek dini zümrelerin mezar taşı başlıklarında da gösterişli sarıklar mevcuttur. Aynı şekilde kişinin yaşarken bağlı olduğu bir dinî grup varsa, mezar taşı da bağlı bulunduğu tarikatta giydiği sarıklı aynıdır. Kâdirî, Mevlevî⁹, Melâmî, Bektaşî, Bayramî vs. Öte yandan özellikle II. Mahmut'la birlikte Mahmûdî, Azîzî ve Hamîdî başlıklar türemiştir. II. Mahmud'un fes başlığını giymesi ile birlikte Osmanlı mezar taşlarında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Toplumdaki fertler, dönemin padişahının fes şekline göre mezar taşının şeklini yaptırmıştır. Dolayısıyla fesli bir mezar taşını gördüğümüzde üstündeki yazıyı okumadan bile o kişinin yaşadığı dönem hakkında bilgi edinebiliriz. Örneğin Düzce mezarlığında karşılaştığımız bir mezar taşının tarih kısmı maalesef beton altında kalmış ve dolayısıyla bu kişinin tam ölüm tarihini bilemiyoruz. Ancak mezar taşındaki başlığına bakınca bu başlığın Hamîdî bir fes olduğunu görüyor ve en azından bu kişinin Sultan II. Abdülhamid döneminde vefat ettiğini söyleyebiliyoruz. (Bkz: 10 Nolu Mezar Taşı). Ya da tam tersi bir durumda başlıksız bir mezar taşının üzerinde yazan tarihe bakarak bu taşın başlığı hakkında büyük ölçüde fikir verebiliriz. (Örn. Bkz: 23 Nolu Mezar taşı)

Mezar taşlarının kültürel varlıklarımız arasında önemli bir yeri vardır. Üzerlerine yazılan yazı, kazılan süsleme ve eklenen başlıklarıyla tarih, edebiyat sosyoloji, psikoloji, sanat tarihi, arkeoloji, antropoloji gibi alanlar için büyük

⁹ Mevlevilikte şeyhlerin taşları "Destarlı sikke" şeklinde olup birkaç çeşide ayrılırlar. Bektaşî şeyhlerinin mezar taşlarında çoğunlukla 12 terkli yani dilimli "Hüseynî" ve 4 terkli "Edhemî" başlık kullanılmış. Bektaşîlere ait mezar taşlarında ayrıca 12 köşeli "Teslim taşı" ile "Teber", "Keşkül" gibi tarikat eşyalarına da rastlamak mümkün. "Kâdirî Tacî". Kâdirî ve Nakşî tarikatlarına ait mezar taşı başlıkları ise "Müjganlı"dır. Ayrıca Kâdirî mezar taşlarında "18 köşeli yıldız" ile "8 yapraklı gül" motifli kabartmalar vardır. "Melâmî Hamzavî"ler, özel derviş kıyafet ve taşlarını reddettiği için mezar taşlarında başlık bulunmaz. Bunların mezar taşları için "bi ser ü bi pa" denilir. Dini zümrelerin mezar taşları hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Nidayî Sevîm, "Osmanlı Mezar Taşlarında Başlıklar, Semboller, Şekiller ve Motifler", s.102-111.

önem arz etmektedir. Mezar taşlarına bakarak o dönemde kullanılan isimler, yazı çeşitleri, giysileri ve dönemin toplumsal yapısı, sosyo-ekonomik, kültürel özellikleri, maddî ve manevî değerleri ve hayat anlayışları hakkında bilgiler edinilebilir. Bütün bunların yanında, kişi ile ilgili en doğru bilgiler mezar taşlarından elde edilirken, bir kişi hakkında hazırlanacak biyografik bir esere de önemli kaynaklık eder mezar taşları. Örneğin, Sicill-i Osmânî müellifi Mehmed Süreyyâ, kitabını telif ederken büyük ölçüde mezar taşlarından faydalanmıştır.¹⁰

Osmanlı dönemi mezar taşlarının şekillerini bir yana bırakacak olursak, Osmanlı döneminde vefat eden bir şahıs hakkında en ayrıntılı bilgileri ise o mezarın baş ve ayak şahideleri dediğimiz mezar taşları üzerindeki yazılardan öğreniriz. Bu yazılar çok basit bir formada olduğu gibi bazen çok sanatsal ifadeler içermektedir. Mezar taşları üzerindeki yazılar bazen beyit, bazen dörtlük ve bazen de nesir şeklinde yer alıp bu yazıların dil ve edebi yönden incelenmesi ayrı bir konudur.

Ayak şahidelerinde çok farklı ağaç ve meyve motifleri- ki seçilen bu meyveler daha çok Kur'an-Kerim'de adları geçen, nar, üzüm, hurma, vd.dir. - yanında çeşitli desenler varken, yazı kısmı baştaki taşa bırakılmıştır.

Mevtanın baş tarafında bulunan mezar taşları belirli bir formülü takip ederek yazılmışlardır. Ortalama bir Osmanlı mezar taşında, yazılan yazılar genelde beş bölümden müteşekkildir ve genelde şu düzen takip edilir:

İstimdad

Bu bölüm kitabenin ilk bölümüdür ve Osmanlı coğrafyasındaki mezar taşlarında bu formül bölgeden bölgeye değişebilmektedir. Genelde bu bölümde Hüve'l-Bâkî, Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî Ya Rabb, Ya Ğafur, Ya Hayy, Ya Munis, Hüve'l-Mu'in, 'Afa Ya Rab, Hüve'l-Hayyi'l-lezi La yemut, Ya hu, Ya dost¹¹ gibi formlar bulunurken, Düzce bölgesindeki mezar taşlarında ekseriyetle Ah mine'l-mevt ve Hüve'l-Bâkî, istimdatları kullanılır. Bazen de

¹⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâbir-i Osmaniye*, Yay. Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin, C. I, Sebil Yayınevi, İstanbul 1995. s. XI.

¹¹ Mehdi İlhan, "Diyarbakır Mezarlıkları ve Mezartaşı Kitabeleri" *Diyarbakır: Müze Şehir*, Haz. Şevket Beysanoğlu, M.Sabri Koz, Emin Nedret İşli, YKY, İstanbul, s. 262; Şeref Boyraz, *Türkiye'de Mezar Taşı Sözleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 79

Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî formu ile da karşılaşılır. Ama incelemeye aldığımız bazı taşlarda bu bölüme hiç yer verilmemiştir. Konuralp müzesindeki bir taşta olduğu gibi istimdâd kısmı nadir de olsa verilmeyebilmektedir. (Bkz: 1 ve 3 nolu mezar taşları)

Anma veya sığınma

Bu bölümde daha çok merhum ve mağfur ibarelerine yer verilir.¹² Ancak bazen bu bölüm kitabenin sonlarında mevtanın ruhuna Fatıha istenmesinden hemen önce de kullanılır. Bazen bu bölüm kimlik kısmıyla birlikte değerlendirilir.

Niyaz

Bu bölümde dünyada sağ olanlardan istek ve niyazlar da yer alır ve bu istek ve talepler bazen bir ayet, bir hadis bazen de bir atasözü, vecize, şiir, nesir ya da dua şeklinde işlenmiştir.¹³ Buna bakarak insanlar, dönemlerine göre güzel ifadeler, şiirler ve ayet-hadisler kullanarak o dönemin felsefi özelliklerini yansıtan düşüncelerini, insanların ölüm karşısındaki hislerini, insanlardan beklentilerini ve öteki dünyada görmeyi umdukları şeyleri de mezar taşı kitabelerinde dile getirmişlerdir.¹⁴

Tescil

Mezarda yatan kişi hakkında en fazla bilgi edindiğimiz bölüm tescil bölümüdür. Bu bölümde merhumun adı, lakabı, işi, varsa rütbesi ve statüsü, aile bağları cinsiyeti, aşireti, nereli olduğu, nerden geldiği nereye gittiği gibi bilgiler yer alır.¹⁵

Tarih

Bu bölüm kitabenin son kısmıdır ve ölen kişinin vefat tarihi rakamlarla verilir. Bazen de sayı değeri ölüm yılına denk gelen bir kronogram

¹² Mehdi İlhan, *a.g.m.*, s. 262.

¹³ Türkiye'deki mezar taşlarından derlenmiş mezar yazıları örneklerini görmek için bkz.: Şeref Boyraz, *Türkiye'de Mezar Taşı Sözleri*, Ankara 2003.

¹⁴ Emine Güzel, "Malatya Sancaktar Mezarlığı'ndaki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, sayı 10, s. Kasım 2017, s. 112.

¹⁵ Mehdi İlhan, *a.g.m.*, s. 262.

verilmektedir.¹⁶ Düzce'de bu tür bir tarih verme yani ebced hesabıyla tarih verme şekline rastlamadık ancak Düzce Kent Mezarlığında bulunan bir mezar taşında tarih kısmı taşının istisnai olarak taşın ortasında yer aldığını gördük. (Bkz. 24 Nolu Mezar taşı.) Bu da çok nadir bir durumdur. Bunun dışında sürekli sonda yer alan bu tarih bazen gününe kadar hatta hem Rûmî hem de Hicrî yıllar verilir, bazen de sadece yılı verilir. Konuralp Müzesi'nde karşılaştığımız bir mezar taşında ise ilginç bir şekilde vefat yılı verilirken senenin ilk iki hanesi verilmiş sadece. (Bkz: 3 Nolu Mezar taşı) Ancak Düzce'de özellikle Akçakoca'da bizim Mezar taşı okurken en çok takıldığımız nokta tarih kısmını okuyamamak değil tarihi bulamamak olmuştur. Zira kitabeler monte edilirken veya dikilirken betonla tutulmuş ve tarih kısmı birçok mezar taşında betonun altında kalmıştır. Bu da tarihini okumamızı imkânsız hale getirmiştir. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında Düzce Kent Mezarlığı'nda ve Konuralp Kasabesindeki Mezar Taşları kitabelerinin görüntü ve metin transkripsiyonlarını verdik.

¹⁶ Hans-Peter Laqueur, *Hüve'l-Baki: İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Çev. Selahattin Dilidüzgün, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s.94-95.

KONURALP MÜZESİ MEZAR TAŞLARI

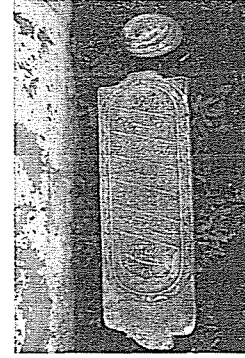
1 Nolu Mezar Taşı

*Merhûm ve mağfûr
Serdengeçti ağası
Halil Ağanın
Rûhuna Fâtîha
Sene 1187/1773-1774¹⁷*

2 Nolu Mezar Taşı

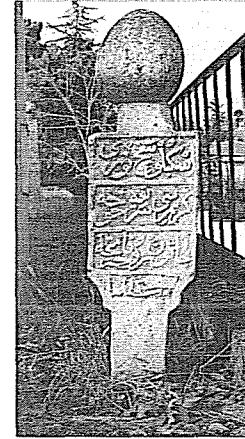
*Hüve'l-Bakî
Hazâ kabrül-merhûm
ve'l-mağfûr el-muhtâc
İla rahmeti'l-lahil'il gafur
Gâzî oğlu el-hâc
Mustafa Efendi rûhuna
el-Fâtîha
Fi 26 Receb Sene 1306/28 Mart 1889*

3 Nolu Mezar Taşı

*Üsküblü şeyh Nûri
Kerîmesi Şerîfe Hoca
Hâtûn rûhuna Fâtîha
Sene 12...*

Bu taşta mevtaya ait ölüm yılının son iki rakamın verilmediğinden daha önce bahsetmiştik. Diğer yandan Kadın mezar taşlarında başlık yokken burada bir sarığa benzer ama şekilsiz bir başlık vardır. Bu da Kadın mezar taşlarına istisnai bir örnektir.

¹⁷ Kitabelerdeki tarihleri miladi takvime çevirirken, Türk Tarih Kurumu'nun tarih çevirme kılavuzunu kullandık.

4 Nolu Mezar Taşı

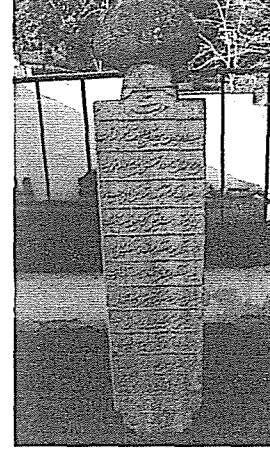
Hüve'l-bâki

*Bâb-ı rûha çün irişdi da 'vet-i ni 'me'l-meâb
Çarh elinden bâde-i nûş eyledim hâlim harab
Yüz sürüb geldim kapuna dest-i tehi rûy-i siyâb
Bakma yüzüm karasına kıl-i kerem itme 'itâb
Rahmetinle yine mağfür lutf u fazlın bi 'aded
Eyit la taknatu çün hitâb-ı müstetâb
Senden olmazsa 'inâyet neylesun bu beste dil
Evvel sual Münkerine ya niçe virsun cevâb
Terk idub bugün fenây eyledim 'azm-ı bekâ
Kıl Şefâat ya Resullah bana ye'umi'l-hesâb*

Üskübü kazâsi nâibi Halil Rüşdi Efendinin pederi eşraf-ı kuzâttan Reis-i vakf-ı(taş kırık) Mehmed Emin Efendi rûbiçün

el-Fâtîha

Sene 1251/1835-1836

KONURALP MERKEZDEKİ MEZAR TAŞLARI

5 Nolu Mezar Taşı

Merhûm doksan

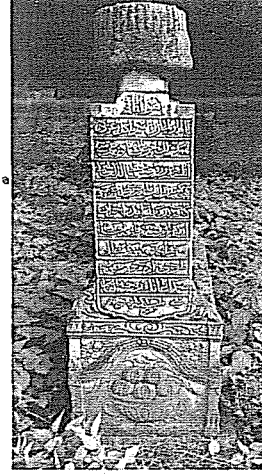
Dört cemâ 'atin(den)

Halil 'alemdar Ağa rûbiçün el-fâtîha

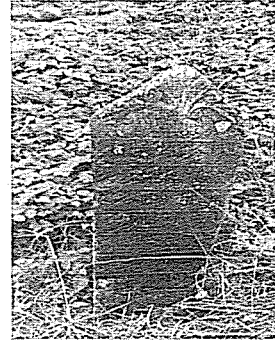
Sene 1211/1796-1797

Yeniçeri yaya bölükleri 101 bölükten oluşmaktaydı. Yaya bölükleri aynı zamanda cemaat olarak da anılmaktaydı. Burada ki mezar taşının sahibi de bu 101 bölükten 94. Bölüğe mensup bir askerdi. Dolayısıyla buradaki mezar taşı da bir yeniçeriye aittir. 1826'daki kıyımda muhtemelen daha çok börklü yeniçeri mezar taşları hedef alınmıştır.

6 Nolu Mezar Taşı*Hüvel Bâki**Ya ilahi ol mübarek ism-i pak'ın izzeti**Hem ResulünFabr-ı 'Âlem şab-ı kevineyn hürmeti.**Eylir kabrin ravzat-ı muhabbet yâ ilahel'-alemin**Gece gündüz eylesünler.... Hur-i Gilmân hizmeti**Gelub kabrim ziyaret iden ihvân**İdeler rûhuma bir fâtîba ihsân**Serbevvâbin-i dergâh-ı Âli topçuzâde merhûm ve
mağfür Mehemmed Ağanın rûhuna el-fâtîba**fi gurre-i Rebi 'ülâhir 1236/6 Ocak 1821*

Bu mezar taşında kâtibi sarık bulunurken, mezarın kendisi lahit görümündedir. Buradaki meyve tabaklarına¹⁸ ve lahitteki diğer bezemelere baktığımızda mezar yapılırken, Konuralp kasabasında müzenin girişinde yer alan Roma dönemi lahit mezara özenildiği söyleyebiliriz. Mezar sahibi olan Topçuzâde Mehmed Efendinin torunları bugün hala kasabada Topçu soy ismiyle varlıklarını devam ettirmektedirler.

7 Nolu Mezar Taşı*Hüve'l-Baki**Emr-i hak ile dürlü emrazı sokdu benim tenime,**Bulmadı sıhhat vücudum sebab oldu mevtime**Akıbet erdi eceli rihlet göründü canıma**Okuyup bir Fatîba ihsan ideler ruhuma**Dergâh-ı Aliyyeden.....Topçuzade Mehmed
ağanın ehli (iyali)**Aişe Hânımın rûhuna el-Fâtîha**1252/1836-1837*

¹⁸ Mezar taşlarındaki meyve tabağı içinde yer alan nar, üzüm, erik, hurma, incir gibi meyve örnekleri hayat bolluk ve bereket sembolü olarak yorumlanmıştır.

DÜZCE ŞEHİR MEZARLIĞINDAKİ MEZAR TAŞLARI

8 Nolu Mezar Taşı

Hüve'l-hallâku'l-bâki

Tütün Tüccârı

Kavalalı Mehmed Bey'in

Validesi Zelihâ

Hânımın rûbuna fâtıha

11 Nisan 1339/ 24 Şaban 1341

Osmanlı döneminde Düzce önemli bir tütün üretim merkeziydi. Şehrin bu durumu mezar taşlarına da yansımıştır.

9 Nolu Mezar Taşı (İlk Açı)

Hüve el-Bâki

El çekub bi'l-cümleden ettim bekâya ribleti

Terk edüb geriye mâl u mülk-ü devleti

Kim gelub kabrim ziyaret iden ihvânım

Okusunlar ruhum için kulhüvellah âyeti

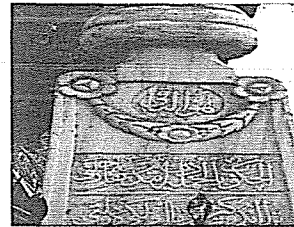
9 Nolu Mezar Taşı Görüntü (Diğer açı)

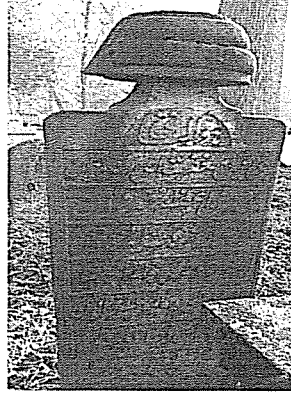
Hâci Bayramzâde Hâci Mustafa Ağa

Rûbuna rızaen lillahi'l-Fâtıha

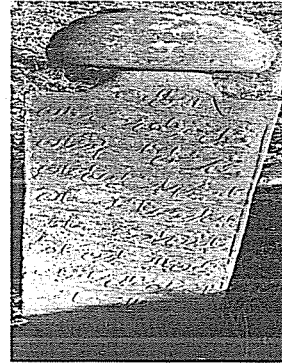
Hicri sene 28 Safer 1328/ 11 Mart 1910

Rûmi sene 16 Şubat 1325/ 1 Mart 1910

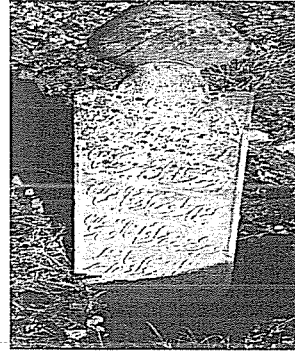
10 Nolu Mezar Taşı*Hüve el-Bâki**Beni kıl mağfîret ey rabb-i yezdân**Bihakk-ı arş-ı a'zam nûr-ı Kur'an**Gelub kabrim ziyâret iden ihvân**İdeler rûbuma bir fâtîha ibsân**Manîfatura ve yumurta tüccârından**Bolulu Ahmed Ağâzâde Hacı**Mustafâ Efendinin**Rûbuna Fâtîha**Tarih yok(beton)*

Bu mezar taşındaki bilgiler de günümüz bölge ekonomisi hakkında fikir vermektedir. Tarih çıkmasada buradaki fes'ten ilgili kişinin II. Abdülhamîd döneminde vefat ettiğini söyleyebiliriz. Öte yandan halihazırda da Düzce ve Bolu'da yumurta ticareti revaçtadır.

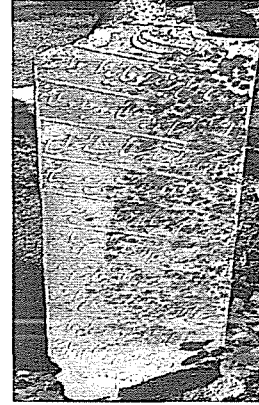
11 Nolu Mezar Taşı*Ab mine'l-Mevt**Beni kıl mağfîret ey rabb-i yezdân**Bihakk-ı arş-ı a'zam nûr-ı Kurân**Gelub kabrim ziyâret iden ihvân**İdeler rûbuma bir fâtîha ibsân**Ziyâretten murâd bir duadır**Bugün bana ise yarın sanadır**Kâdîzâde Mütevelli Mehmed Efendinin**Rubiçün el-Fatîha**1 Kanun-ı evvel 1317-14 Aralık 1901**27 Şevval 1319-6 Şubat 1902*

12 Nolu Mezar Taşı*Ah mine'l-mevt**Genç iken göçdi cibândan böyle bir halk-ı bakîm**Dilerim kabrini pür nûr eyleye Rabbu'l-Kerîm**On altı yaşına irmişken bu neucevân**Da'vet itdi kenduni hâlık-ı ferdü'l-bakîm**Kâdızâde Halid Efendi mahdûmu¹⁹**Halil Bey'in rûbuna el-Fâtîha**31 Kânun-ı Sâni 1318 ye'om-i Cum'a/13 Şubat 1903*

Osmanlı mezar taşlarını okurken en çok sıkıntı çektiğimiz noktalardan biri, taşın üzerinde tarih kısmının ya beton ya toprak altında kalması olmuştur. Ancak bunun yanında mevtanın öldüğü günün bile verildiği taşlar olmuştur. Yandaki resim buna en güzel örneklerdendir.

13 Nolu Mezar Taşı*Hüve'l-Bâki**Emr itdi Hüda eyledi fermân**Erişdi ecel virmedi emân**Gençliğime doymadım dünyada bemân**Vire cennetde murâdım Hâlık-ı Rahmân**Hacı Müftî Efendizâde Ahmed Hafız**Efendinin rûbuna Fâtîha**Sene 1299/1881/1882*

¹⁹ Osmanlı döneminden kalma mezar taşlarında aile efradı için genelde şu terimler kullanılmıştır: Kerime: Kız evlad, Zevce: Nikahlı eş, Valide: Anne Hâtûn: Hanım, kadın, Halile: Nikahlı eş, Mahdûm: Erkek evlad, Hemşire: Kız kardeş, Hafid: Torun. Bkz: İrfan Yiğit-Ülkü Ünlüsoy, *Hıdırlık-Ulumezarlık Osmanlı Dönemi Mezar Taşları*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum 2014. s. 8.

14 Nolu Mezar Taşı*Hüve el-Bâki**Tu-i yeftenduk**Hâci İshak Bey'in**Rûbiçûn Fâtîha**Sene 1335/1916-1917***15 Nolu Mezar Taşı***Hüve el-Bâki**Çün ecel erişdi bu fânide ervâbıma**Lütufla oldum muhâcir kazâ-i Düzce'de vatanıma**Sâniyen görmek idi câme-i siyâb-ı beytül'-harâm**Hüdâ ihşân eyledi bakmayub pür isyânıma**Hem murâdım Ravzâ-i pâki ziyârettir benim**Çok şükür her gâmdan buldi râhım seyrânıma**Gün bugün sabr u tehammül eyleyub kıldım şükür**Her ne var ise lutf-i Hakdan tendeki emrâzıma**Muhâcir el-hâc edib Mehmed Efendi ihvânıma**Cümle mü'min karındaşımdan Fâtîha ihşân**Olsun canıma**Fi 25 Receb sene 1282/14 Aralık 1865*

Bazı mezar taşlarında kişinin neredeyse bütün hayat hikayesini görebiliriz. Yandaki taşta da bu kişinin muhacir olarak Düzce'ye geldiği, hacca gittiği, çeşitli hastalıklara müptela olduğunu öğrenebiliyoruz. Bazen özgeçmişinin bir özeti taşlara hakk edilebiliyor. Bu mezar taşlarının yeri geldiğinde ne kadar da önemli bir yere sahip olabileceğini bize gösterir. Ancak taştaki satır sayısı kişinin varlık durumuna göre kısalıp uzayabiliyor.

16 Nolu Mezar Taşı*Hüve el-bâkî**Doktor Sâmî**Beğîn mahdûmu**Oğlu Hamîdîn**Mezarıdır 1336/1820-1821*

Bir doktorun oğlu için diktirdiği bu taş da kişinin mesleğini hemen belli eden önemli örneklerdendir. Üzerinde sağlıkla ilgili şekiller mevcuttur.

17 Nolu Mezar Taşı*Za'ferân borlu kazâsından**Koğari karyesinden**Girdâb oğlu merhûm**Ve mağfûr Seyyid Mustafâ**Alemdâr rûbuna Fâtîba**Sene 1227/1812-1813*

Mezar taşlarının onomastik bilimi açısından da incelenmesi gerekmektedir. Zira bu taşlarda çok değişik isimlerle karşılaşmak mümkündür. Bu taşta mevtanın babasının ismi oldukça ilgi çekicidir.

18 Nolu Mezar Taşı*Hüve el-Bâkî**El merhûmu'l-mağfûr**El-muteteffil er-rahmetillah*

.....

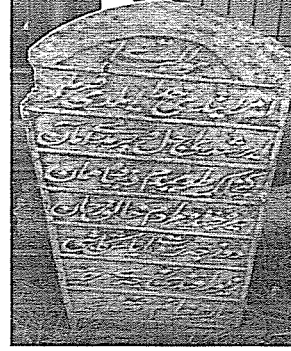
.....

*Rûmili lillabi'l-Fâtîba**Sene 1324/1906-1907*

Osmanlıda hacca giden bazı şahıslar, buradaki mezar taşları üzerinde yazı bulunmadığını görünce onları etkilemiş olmalı ki döndüğünde ya kendisinin ya da akrabasının mezar taşlarının bazı satırlarını kazıttığını görüyoruz. Yukarıdaki taşta da iki satır kazınmış. Bu taşta da Vahhâbi etkisi olmuş olabilir. Bunun dışında özellikle isim kısmının kazınmış olması bu kişinin hayatta iken birileriyle davalı olduğunu fikrini de âklı getirir. Osmanlıda cellatların mezar taşları ise tamamen yazısız ve başlıksızdır.

19 Nolu Mezar Taşı

Hüve el-Bâkî
Emr itdi Hüdâ fermân
Erişdi ecel virmedi emân
Gençliğime doymadım dünyada hemân
Vire Cennetde murâdım Hâlk-ı Rahmân
Düzce rüsümât baş kâtibi
Ziver Efendi zevcesi merhûme
Aişe Hânım rûhuna Fâtîha
Fi 8 Şevval 1294/16 Ekim 1877

20 Nolu Mezar Taşı

Ah mine'l-mevt
Kul yapsun imtisâlınden başka emr-i Hâlık
Çâresiz fermân-ı hakdır küllü nefsin zâikatü'l
mevt
Düzce kazâsında Cedîdiye mahalle-
sinde perükâr esnâfından merhûm
Ve mağfûr lehu Abaza Abdullah
Efendinin ruhuna
4 Şaban sene 1331/9 Temmuz 1913

Hamîdî başlıklı bu mezar taşı, yatan kişinin dini cinsi, işi, soyu sopu ikamet bilgisi hakkında çok güzel bilgiler vermiştir. Taşın başlığından bu kişinin Sultan II.Abdülhamîd döneminde öldüğünü söyleyebiliriz.

Kur'an'dan ayet vererek dinini belli etmiştir. Cedîdiye mahallesine vererek ikamet adresine vermiştir. Perukar esnafı diyerek, berber olduğunu söylemiştir. En son da Abaza diyerek milliyetini yani soyu hakkında bilgi vermiştir. Bu taş, az yerle birçok tarihi bilgiler verme açısından önemli bir örnektir.

21 Nolu Mezar Taşı

Hüve el-Bâki

Beni kıl mağfîret

Ey Rabb-i yezdân

Bihakk-ı 'arş-i a'zam

Nûr-u Kur'an gelub

Kabrim ziyâret iden ihvân

İdeler rûhuma Fâtihâ ibsân

Kürd Hâci Ahmed Bey

Oğlu Mustafâ Efendi'nin

Rûhuiçün el-Fâtihâ

15 Receb sene 1305/28 Mart 1888

22 Nolu Mezar Taşı

Hüve el-Bâki

Beni kıl mağfîret ey Rabb-i yezdân

Bi hakk-ı arş-ı a'zam nûr-ı Kur'an

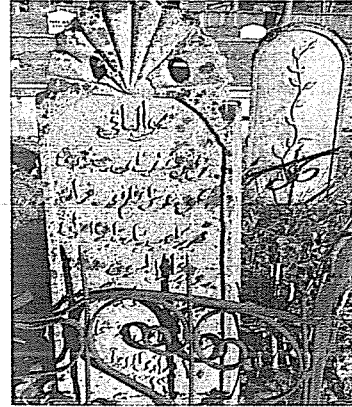
Kabrime gelub ziyaret iden ihvân

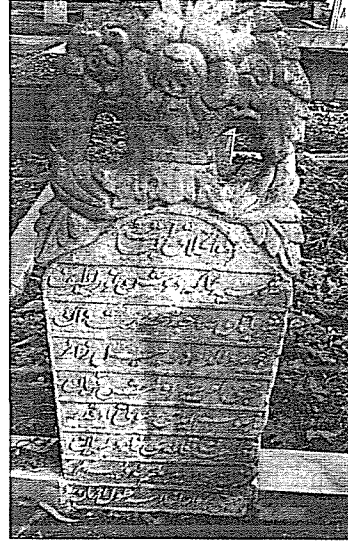
Rûhuma bir Fâtihâ eylesun ibsân

.... Hâci Mustafâ Efendî kerîmesi

Müzeyyen hânımın rûhuna Fâtihâ

15 Cemâziye'l-evvel Sene 1349/1931

23 Nolu Mezar Taşı*Hüve el-Bâki**Beni kıl mağfret ey Rabb-i yezdân**Bi hakk-ı arş-ı a'zâm nûr-ı Kur'ân**Gelub kabrim ziyâret iden ihvân**İdeler rûhuma bir Fâtîha ibsân**Kocabaşzâde İbrâhim Ağanın**Mahdûmu Osmân Efendi'nin**Rûbiçün Fâtîha**Sene 1329 26 Mayıs**1(veya 12-13) Rebi 'ül-evvel 1323***24 Nolu Mezar Taşı***Hüve'l-Hallâku'l-Bâki**Şu siyah bâke düşen nûr-ı latîf**Şu yatan sâhibe-i 'ismet u ân**Genç bir validedir bil zâir**İrci 'i emrine olmuş kurbân**Nâbimevsim idi mevti o kader**Olmayan kalmadı zâr u giryân**Zevc-i biçâreye bilmem ne desem**Hakkıvar ağlasa tûl-i ezmân**Târîh kısmı beton altında***25 Nolu Mezar Taşı***Mâba'd**Çıktı bir mâh dedi yaz cevber ile**Oldi Hayriye hanımın bür-ı cinân**Sene 1337**Bolu jandarma taburu**Kumandanı Binbaşı Hakkı**Beyin ailesi Hayriye hânım**Rûbuna el-Fâtîha*

Osmanlı mezar taşlarında tarih kısmı kitabenin en son satırında yer alırken yukarıdaki taşta bu formun dışına çıkılarak orta satırlarda verilmiştir. Bu da istisnai bir durumdur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Osmanlıda mezarlıklar normal hayattan tecrit edilmemişti.²⁰ Canlılar, ölüleriyle birlikte yaşar, hatta ölüer de “biz gitmedik burada sizi bekliyoruz” der gibi canlıydılar. Bir menzil konumundan bir şehir konumuna henüz 19. Yüzyıl gibi geç bir tarihte erişebilen Düzce’de diğer Osmanlı kentlerine göre az sayıda mezar taşı günümüze ulaşabilmiştir. Osmanlı döneminde, Düzce’ye göre daha önemli yerleşim merkezleri olan ancak şu an Düzce’nin şehirselleşen olarak gerisinde kalan Akçakoca ve Konuralp gibi tarihi yerleşimlerde daha fazla mezar taşı günümüze erişebilmiştir. Biz bu çalışmamızda sadece Düzce Kent Mezarlığı’nda ve Konuralp Kasabası’ndaki mezar taşlarını ele aldık. Akçakoca’da çok değişik ve istisnai eserlere ulaştık ve Düzce vilayet sınırları içinde en kalabalık mezar taşı grubu da burada yer almaktadır. Bu ayrı bir çalışma konusudur elbette. Ancak saha çalışması yaparken özellikle Akçakoca’daki taşların çok bakımsız olduğunu gördük. Bunun dışında bakımlı olarak görünen taşların ise taşın en önemli bölümlerinden olan tarih kısımlarının sürekli beton altına alınmış olduğunu gördük. Dolayısıyla bu durum çalışmamızı hep eksik bırakmıştır.

Eğer bir medeniyetin ihtişamını hala görmek istiyorsanız Eyüp Sultan’daki mezar taşlarına bir göz atınız. Evet ne güzel demiş meşhur edebiyatçı Nihad Sami Banarlı²¹. Gerçekten nasıl ki bugün Ahlat’a²² gidip oradaki devasa işlemeli mezar taşlarına baktığımızda buralardan Selçuklu uygarlığının geçtiğini söyleyebiliyorsak, bugün Osmanlı’nın yayıldığı bütün beldelerde bu imparatorluğun emarelerini bu mezar taşlarında görebiliriz. Bir Selimiye Camii veyahut bir Süleymaniye Camii veya Kayseri Kurşunlu Camii’yi her yerde görmek mümkün olmayabilir ama Osmanlı mezar taşlarını memalik-i Osmâniye’nin en küçük beldesinde hatta köyünde bile görmek mümkün. Ancak 26 ve 27 Nolu Mezar Taşı görüntülerin verdiğimiz tabiri

²⁰ <https://www.yenisafak.com/ramazan/osmanli-mezartaslari-bize-ne-soyuyor-2481239>

²¹ Nidayi Sevin, *a.g.m.*, s. 102.

²² Ahlat Mezar Taşları hakkında geniş bilgi için bkz.: Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezar taşları*, Güven Matbaası, Ankara 1972.

caizse “mezar taşı mezarlığı” ismine bakılacak olursa Osmanlı’dan kalma bu ihtişamın geleceği hususunda kaygı verici.

Aşağıdaki görüntüler Akçakoca’daki yer alıp taşların yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu bize gösterir. Umarız yetkili kişilerce duruma el konulup bu tarihi eserler yok olmaktan kurtarılır.

26 Nolu Mezar Taşı (Mezar Taşı Mezarlığı 1)

27 Nolu Mezar Taşı (Mezar Taşı Mezarlığı 2)

Dolayısıyla, Düzce’de bütün mezar taşlarının bir envanteri çıkarılıp proje halinde çalışılması inancındayız. Bu ufak ve sınırlı çalışmayla bu taşların tarihi yönünü ele alırken bu taşların diğer disiplinlerce de ele alınması gerektiğini düşünüyoruz. Böylelikle Düzce kültür ve tarihine daha fazla katkı sağlanacağı şüphesizdir.

KAYNAKÇA

- Boyras, Şeref, *Türkiye’de Mezar Taşı Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Çetin, Yusuf, “Eski bir Osmanlı Kaza Merkezi Olan Eleşkirt Toprakkale Köyü’nde Osmanlı Dönemi Mezarlıkları ve Mezartaşları”, ss. 35-53.
- , *Edirne Müzesi Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarından Örnekler*, Yay. Haz. Ratıp Kazancıgil vd. Trakya Kalkınma Ajansı, Edirne 2012.
- Güzel, Emine, “Malatya Sancaktar Mezarlığı’ndaki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, sayı 10, Kasım 2017, ss. 111-143.
- <https://www.yenisafak.com/ramazan/osmanli-mezartaslar-bize-ne-soyluyor-2481239>
- İlhan, Mehdi, “Diyarbakır Mezarlıkları ve Mezartaşları Kitabeleri” *Diyarbakır: Müze Şehir*, Haz. Şevket Beysanoğlu, M. Sabri Koz, Emin Nedret İşli, YKY, İstanbul, ss. 259-265.
- Karamağaralı Beyhan, *Ahlat Mezartaşları*, Güven Matbaası, Ankara 1972.
- Laqueur, Hans-Peter, *Hüve’l-Baki: İstanbul’da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Çev. Selahattin Dilidüzgün, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- Özlu, Zeynel, *Batı Karadeniz’de Antik bir Osmanlı Kenti Prusias Ad Hypium Üşkübü(Konuralp)*, İtalik Yayınevi, İstanbul 2009.
- Sevim, Nidayi, “Osmanlı Mezar Taşlarında Başlıklar, Semboller, Şekiller ve Motifler”, *Düşünce Şehir Dosyası*, Kayseri, ss.102-111.
- Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmâni Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye*, Yay. Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin, C. I, Sebil Yayınevi, İstanbul 1995.
- Ünlüsoy, İrfan Yiğit-Ülkü, *Hıdırlık-Ulumezarlık Osmanlı Dönemi Mezar Taşları*, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum 2014.